

SPRAWOZDANIE Z IX OGÓLNOPOLSKIEJ
KONFERENCJI NAUKOWEJ
ŻYCIE PRYWATNE POLAKÓW W XIX WIEKU
„PERSPEKTYWA STOŁU”,
KRAKÓW, 8–9 PAŹDZIERNIKA 2021 R.

SUMMARY

Report on the 9th Polish National Scientific Conference in the series *Private Life of Poles in the 19th Century* “Table perspective”, Krakow, October 8–9, 2021

Starting from 2012, the Institute of History of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn (UWM) and the Institute of History of the University of Lodz (UŁ) have been co-organizing further scientific conferences in the series „The Private Life of Poles in the 19th Century”. On October 8–9, 2021, the 9th Polish National Scientific Conference took place, the venue of which was the Jan Matejko House Museum, Branch of the National Museum in Krakow. This time, the organizers proposed a new cognitive perspective of private life and everyday life of the era, namely its view through the prism of the „table” of Poles from various social groups and environments. The scientific conference brought together researchers from several Polish academic and museum centers (Łódź, Poznań, Kraków, Warszawa, Olsztyn, Rzeszów, Pułtusk, Częstochowa, Katowice), and even from a distant university in Mikołajów, Ukraine. In total, 21 papers were presented during the conference, which were divided into four thematic panels: „Food and health”, „National flavors”, „Around the table” and „Cuisine in everyday life of various social groups”.

KEYWORDS: scientific conference, private life of Poles, 19th century, scientific report

STRESZCZENIE

Począwszy od 2012 r., Instytut Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (UWM) i Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ) współorganizują kolejne konferencje naukowe z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”. W dniach 8–9 października 2021 r. odbyła się już IX Ogólnopolska Konferencja Naukowa, której miejscem obrad było Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie. Tym razem organizatorzy zaproponowali nową perspektywę poznawczą życia prywatnego i życia codziennego epoki,

a mianowicie jego ogląd przez pryzmat „stołu” Polaków z różnych grup i środowisk społecznych. Konferencja naukowa zgromadziła badaczy z kilku polskich ośrodków akademickich i muzealnych (Łódź, Poznań, Kraków, Warszawa, Olsztyn, Rzeszów, Pułtusk, Częstochowa, Katowice), a nawet z dalekiego uniwersytetu w Mikołajowie na Ukrainie. Łącznie podczas konferencji zaprezentowano 21 referatów, które zostały podzielone na cztery tematyczne panele: „Pożywienie a zdrowie”, „Smaki narodowe”, „Wokół stołu” i „Kuchnia w życiu codziennym różnych grup społecznych”.

SŁOWA KLUCZOWE: konferencja naukowa, życie prywatne Polaków, XIX wiek, sprawozdanie naukowe

Począwszy od 2012 r., Instytut Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (UWM) i Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ) współorganizują kolejne konferencje naukowe z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”. Każde w tych spotkań naukowych skupione jest nad odrębnym problemem badawczym. W dniach 8–9 października 2021 r. odbyła się już IX Ogólnopolska Konferencja Naukowa, której tym razem współorganizatorami były dodatkowo olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego (PTH) i Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie. Konferencja poświęcona życiu prywatnemu odbywa się cyklicznie, nawet bez przerw na epidemię COVID-19. Rezultatem kolejnych spotkań są wydawane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego monografie wieloautorskie, których problematyka oscyluje wokół różnych aspektów XIX-wiecznego życia prywatnego mieszkańców ziem polskich w dobie niewoli narodowej oraz Polaków, których koleje losu rozproszyły po całym świecie¹. Tegoroczna sesja odbywała się po raz pierwszy poza siedzibami głównych organizatorów – Olsztynem lub Łodzią – a gospodarzem obrad było Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, dokąd zaprosiła uczestników konferencji, wieloletnia referentka, kustosz Marta Kłak-Ambrożkiewicz. Ze względu na ograniczenia spowodowane warunkami epidemicznymi sesja miała

¹ Do tej pory ukazały się w serii następujące monografie: *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Olsztyn 2013; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 1, „Portret kobiety”. *Polki w realiach epoki*, red. M. Korybut-Marciniak, M. Zbrzeźniak, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 2, „Portret kobiety”. *Polki w realiach epoki*, red. J. Kita, M. Sikorska-Kowalska, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 3, „Portret kobiety”. *Polki w realiach epoki*, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, M. Klempert, Łódź–Olsztyn 2014; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 4, „Marginesy”, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2021; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 5, „Świat dziecka”, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2016; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 6, „Moda i styl życia”, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2017; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 7, „Prywatne światy zamknięte w listach”, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2018; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 8, „O mężczyźnie (nie)zwyczajnie”, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2019; *Życie prywatne Polaków w XIX wieku*, t. 9, „Kariera w optyce prywatności”, red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak, Łódź–Olsztyn 2020.

charakter hybrydowy – jednak zdecydowana większość referentów brała w niej udział bezpośrednio w Krakowie, a tylko nieliczni zdecydowali się wygłaszać referaty i uczestniczyć w dyskusji za pośrednictwem łączy internetowych.

Tym razem organizatorzy zaproponowali nową perspektywę poznawczą życia prywatnego i życia codziennego epoki, a mianowicie jego ogląd przez pryzmat „stołu” Polaków z różnych grup i środowisk społecznych. Dziewiąta konferencja naukowa zgromadziła badaczy z kilku polskich ośrodków akademickich i muzealnych (Łódź, Poznań, Kraków, Warszawa, Olsztyn, Rzeszów, Pułtusk, Częstochowa, Katowice), a nawet z dalekiego uniwersytetu w Mikołajowie na Ukrainie. Łącznie podczas konferencji zaprezentowanych zostało 21 referatów, których autorzy podjęli różnorodne zagadnienia, związane z życiem prywatnym Polaków w XIX w. poprzez pryzmat szeroko rozumianego „stołu”². Zgłoszone referaty zostały podzielone na cztery tematyczne panele, z których trzy realizowane były pierwszego dnia obrad, natomiast ostatni – najobszerniejszy – przed południem kolejnego dnia.

Konferencję otworzyli jej inicjatorzy i główni organizatorzy – dr hab. Maria Korybut-Marciniak, prof. UWM i prof. dr hab. Jarosław Kita z UŁ, którzy przybliżyli realizowany od wielu lat problem badawczy, a ponadto zaprezentowali najnowszy, wydany w 2021 r., kolejny tom z serii wydawniczej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” z podtytułem „Marginesy”. Obecni na sali autorzy, którzy zamieścili w nim swoje teksty, otrzymali egzemplarze autorskie. W dalszej części głos zabrali: dr hab. Rafał Quirini-Popławski, zastępca dyrektora ds. działalności programowej Muzeum Narodowego w Krakowie, mgr Marta Kłak-Ambrożkiewicz, kustosz Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie oraz dr hab. Andrzej Korytko, prof. UWM, prezes Oddziału Olsztyńskiego PTH, czyli przedstawiciele pozostałych instytucji, będących jej współorganizatorami.

Pierwszy panel zatytułowany został „Pożywienie a zdrowie”. Wygłoszono podczas niego pięć referatów, a jako pierwszy głos zabrał prof. dr hab. Jarosław Kita (UŁ). Referent podzielił się ze słuchaczami refleksjami na temat diety leczniczej stosowanej w polskich uzdrowiskach w drugiej połowie XIX w. Jako polskie uzdrowiska potraktował te znajdujące się na terenie Królestwa Polskiego i Galicji. Prof. J. Kita starał się pokazać, w jaki sposób właściciele i zarządy uzdrowisk wykorzystywali ofertę żywieniową jako sposób na pozyskanie potencjalnych kuracjuszy. Analizie poddał materiał źródłowy różnego typu, a przede wszystkim reklamy zamieszczone na łamach prasy specjalistycznej (uzdrowiskowej i medycznej), centralnej i prowincjonalnej, prospekty wydawane przez miejscowości i zakłady lecznicze oraz najważniejsze bedekery poświęcone miejscowościom uzdrowiskowym,

² Kilka innych osób wcześniej zgłoszonych do udziału w konferencji, które z różnych względów nie mogły uczestniczyć w obradach, zdecydowało się na przygotowanie swoich tekstów do kolejnego tomu serii wydawniczej „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”.

a także egodokumenty. Jako kolejny głos zabrał prof. dr hab. Krzysztof Marchlewicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Referent podjął problem niedożywienia i głodu, z którymi to problemami niejednokrotnie borykali się polscy emigranci polityczni osiedli w Anglii w latach trzydziestych i czterdziestych XIX w. Starał się przybliżyć uczestnikom konferencji „żywieniowe strategie przetrwania” stosowane przez emigrantów wybranych do analizy. Z kolei dr hab. Maria Korybut-Marciniak, prof. UWM (UWM), zdecydowała się prześledzić problem związany z funkcjonowaniem kuchni dla ubogich istniejących przy różnych instytucjach leczniczych i przytułkach oraz zakładanych przez organizacje dobroczynne w Wilnie w pierwszej połowie XIX w. Referentka wskazywała na niezmiernie skąpe środki finansowe, jakimi dysponowano w takich kuchniach na żywienie ubogich oraz podała dania dominujące w codziennym żywieniu tej kategorii ludzi. Kwestią wpływu pożywienia na stan zdrowotny zajęła się dr Marta Milewska (Akademia Finansów i Biznesu Vistula, Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie). Zaprezentowała referat zatytułowany *Pożywienie i jego wpływ na stan zdrowia mieszkańców Mazowsza Północnego w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*. Autorka odniosła się tylko do kilku najistotniejszych jej zdaniem kwestii, wskazując m.in. na negatywny wpływ mało zróżnicowanej i skromnej najczęściej diety na stan zdrowotny mieszkańców interesującego ją obszaru. Ostatni referat w tym panelu wygłosiła dr Anna Śmiechowicz (UŁ). Referentka poprzez łącza internetowe przybliżyła uczestnikom konferencji dzieje „jarskiego uzdrowiska” w Bojarowie i sylwetkę jego twórcy dra Konstantego Moes-Oskragiełło uznawanego za polskiego pioniera wegetarianizmu, a także zwolennika homeopatii i lecznictwa naturalnego. W 1883 r. założył on zakład przyrodolecznicy, w którym głównymi czynnikami leczniczymi były: powietrze, promienie słoneczne, potrawy wegetariańskie, kąpiele i odpoczynek. Ten otwierający konferencję panel zakończyła ożywiona dyskusja, w której pojawiły się zarówno głosy polemiczne wobec wygłoszonych referatów, jak i odpowiedzi referentów na pytania, które uzupełniały ich wystąpienia.

Trzy referaty zakwalifikowane zostały do drugiego panelu zatytułowanego „Smaki narodowe”. Jako pierwsza głos zabrała dr hab. Jolanta Załączny, prof. AFiB (Akademia Finansów i Biznesu Vistula), która zaprezentowała referat pt. *Ojczyzna smakami zapamiętana. Patriotyczno-literacka apoteoza polskiej kuchni*. Analizie poddała przede wszystkim egodokumenty wytworzone przez polskich zesłańców syberyjskich po powstaniu styczniowym. Kolejny referent, prof. dr hab. Tadeusz Srogosz (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie), przybliżył „żołnierski wikt” polskich uczestników walk o utworzenie Księstwa Warszawskiego w 1807 r. Referent, znany historyk wojskowości, wskazał na dosyć monotonną żołnierską dietę, która obowiązkowo uzupełniana była przez regularny przydział wódki. Ostatni wykład w tym panelu wygłosił dr hab. Andrzej

Szmyt, prof. UWM (UWM), znawca polskiego kresowego szkolnictwa. Przybliżył on uczestnikom konferencji uwarunkowania żywieniowe uczniów znanego Gimnazjum i Liceum Wołyńskiego w Krzemieńcu w pierwszych dekadach XIX stulecia. Tak jak w części pierwszej i ten panel został podsumowany oraz zakończony dyskusją i pytaniami do referentów.

Po przerwie obiadowej przystąpiono do trzeciego z zaplanowanych paneli, który zatytułowany został „Wokół stołu”. Otworzyło go wystąpienie dr Kingi Raińskiej (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie) przygotowane w oparciu o analizę XIX-wiecznych poradników dla młodych kobiet. Referentka przybliżyła porady, jakie otrzymywały panienki wchodzące w życie w kwestii zachowania się w kuchni i sposoby, jakie winny stosować, aby „zaspokajać” przede wszystkim męskie kulinarne smaki. Kolejna z referentek, dr Kinga Fink (Uniwersytet Rzeszowski), zajęła się interesującym i mało znanym problemem, przybliżając słuchaczom przyśpiewki, jakie wykonywane były przy różnego typu uroczystościach odbywanych przy stole w XIX i początkach XX w. Autorka odniosła się przy tym do różnych środowisk społecznych zamieszkujących ziemie polskie, przede wszystkim Galicję. Z kolei gość z Ukrainy, doc. Olga Gaidi (Czarnomorski Narodowy Uniwersytet im. Petra Mohyły, Mikołajów), przybliżyła konteksty spożywania cukru w XIX w., który był uznawany za symbol bogactwa i rozkoszy. W swojej prezentacji zademonstrowała różnego kształtu głowy cukru oraz naczynia i przybory do przechowywania i spożywania tej słodkości. Jako kolejny wystąpił dr Wojciech Paduchowski (Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie), który w krótkim referacie wskazał na szereg różnych sposobów podrabiania żywności i napojów oraz przybliżył sposoby oszukiwania przy podawaniu potraw w świetle badań Mieczysława Dunin Wąsowicza. Ostatni referat w tym panelu wygłosiła mgr Marta Kłak-Ambrożkiewicz (Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie). Znacznici życia i twórczości Jana Matejki wystąpiła z tematem *O smaku ze smakiem*. Bohaterem wystąpienia był ten wybitny polski malarz patriotyczny. Wypowiedzi towarzyszyła prezentacja nieznanych materiałów, związanych z artystą i jego rodziną. Ostatni panel w tym dniu sesji zakończyła dyskusja oraz podsumowanie całego dnia konferencyjnego.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się od bardzo zajmującego oprowadzania po Muzeum Dom Jana Matejki Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, a o tajemnicach rodziny Matejków opowiadała kustosz M. Kłak-Ambrożkiewicz. Po tej uczcie duchowej uczestnicy sesji przystąpili do czwartego panelu „Kuchnia w życiu codziennym różnych grup społecznych”, jedyne tego dnia, ale najbardziej obfitującego w wystąpienia. W dwóch jego częściach zaprezentowano łącznie osiem z dziesięciu zgłoszonych referatów. Część referatową otworzyło wystąpienie dr Ilony Florczak (UŁ), z wykorzystaniem platformy internetowej. Referat

podejmował próbę przybliżenia sposobów i zasad spożywania posiłków oraz asortyment pokarmów konsumowanych przez polską rodzinę inteligencką w drugiej połowie XIX w. Referentka oparła swoje refleksje na zachowanych notatkach Amelii Bartoszewiczowej, żony Adama i matki Juliana Bartoszewicza. Jako kolejny zaprezentowany został referat przedstawicieli Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie – dr Karoliny Studnickiej-Mariańczyk i Piotra Hubickiego. W bardzo krótkim komunikacie i niestety słabo zaprezentowanym podjęli oni kwestię spożywania dziczyzny na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX w. Wskazali gatunki dzikich zwierząt, na które najczęściej polowano, a dalej broń, jakiej używano podczas polowań, i w końcu, jakie były najbardziej popularne ówczesne dania z dziczyzny. Problem omówiony został przede wszystkim w oparciu o zwyczaje polowań panujące w kręgu rodzinnym i towarzyskim ziemiańskiej rodziny Ostrowskich z Maluszyna. Stół arystokratyczny pojawił się w wystąpieniu mgr Katarzyny Głowani (Archiwum Państwowe w Katowicach). Referentka przybliżyła kuchnię arystokratyczną na przykładzie pałacu księcia żagańskiego Napoleona Louisa (Ludwiga) de Talleyrand-Périgord w latach 1878–1889. Treść tego wystąpienia tylko w pewien określony sposób mieściła się w zakresie tematycznym konferencji, ale dawało ono możliwość do analiz o charakterze komparatystycznym. Z kolei literaturoznawczyni, dr Olga Szadkowska-Mańkowska (Uniwersytet Warszawski), podjęła w swoim referacie problem związany z ocenami walorów dziewiętnastowiecznej kuchni włoskiej pozostawionymi przez polskich peregrynantów podróżujących na Płw. Apeniński. Polskim podróżnikom nie wszystkie włoskie potrawy przypadły do gustu, a ponadto wskazywali oni, że w niejednej gospodzie odwiedzanej podczas podróży czystość była wyraźnie ich słabą stroną. Z kolei mgr Jolanta Kowalik (UWM), wykorzystując łącza internetowe, odniosła się do zagadnienia związanego z upodobaniami kulinarnymi urzędników administracji państwowej w Imperium Rosyjskim w XIX w. Referentka wyraźnie akcentowała, że niezmiernie trudna sytuacja materialna tej grupy zawodowej (niewielkie pobory niższych rangą urzędników) wyraźnie rzutowała na to, jak wyglądał „urzędniczy wikt”. Jako następna głos zabrała dr hab. Olga Morozowa (Czarnomorski Narodowy Uniwersytet im. Petra Mohyły, Mikołajów), która z dużym humorem zaprezentowała referat pt. *Kulinarne rozkosze z marzeń naczelnego mechanika korwety Zubr Dm. Guslikowa, widziany przez niego w Suchum 18 lipca 1858 r.* Wystąpienie to, traktujące o bardzo nietypowej przygodzie, spotkało się z żywym odbiorem uczestników obrad. Ostatnie dwa referaty dotyczyły zagadnień, które dosyć luźno przystawały do tematu przewodniego tego panelu. Jakub Paweł Jastrzębski (Kraków) podjął zagadnienie z zakresu architektury. Referent przybliżył słuchaczom tzw. „pokój berliński” w architekturze na przykładzie jednego krakowskiego domu. Natomiast dr Daria Domarańczyk-Cieślak (UŁ)

podjęła aspekt natury parapsychologicznej. Stół w jej wystąpieniu wykorzystywany był jako rekwizyt podczas modnych w ostatnich dekadach XIX w. seansów spirytystycznych. Referentka omówiła to zjawisko na przykładzie ziem polskich, przybliżając przy tym najbardziej znane media. Również ten panel zakończyła dyskusja, która była najbardziej ożywiona w porównaniu do tych z pierwszego dnia obrad.

Podsumowania i zamknięcia obrad dokonali organizatorzy konferencji – dr hab. M. Korybut-Marciniak, prof. UWM (UWM) i prof. dr hab. Jarosław Kita (UŁ). Wskazali oni na szereg interesujących problemów, podjętych przez referentów podczas wystąpień. Podkreślili wysoki poziom merytoryczny wielu spośród wygłoszonych referatów, w których pojawiło się szereg ciekawych i wartych poszukiwania odpowiedzi pytań badawczych. Podsumowujący konferencję członkowie komitetu naukowego zaakcentowali ponadto szeroki przekrój wykorzystywanych źródeł, które poddane zostały analizie przez poszczególnych referentów. Na zakończenie organizatorzy zaprosili na kolejną jubileuszową, dziesiątą konferencję z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”, która zaplanowana została na koniec listopada 2022 r., a jej tematem przewodnim stanie się humor, satyra, śmiech w życiu prywatnym Polaków w trudnych czasach zaborów. Po wspólnie spożytym obiedzie, zamykającym konferencję, zainteresowani uczestnicy mogli udać się na bezpłatne zwiedzanie ekspozycji w innych oddziałach Muzeum Narodowego w Krakowie.

Jarosław Kita

Uniwersytet Łódzki • University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0002-8374-2848>

NOTKA O AUTORZE

Prof. dr hab. Jarosław Kita – kierownik Katedry Historii Polski XIX wieku w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego, członek Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, członek Prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Zainteresowania naukowe: historia społeczna i gospodarcza XIX i XX w., dzieje społeczeństwa polskiego na tle porównawczym ze społeczeństwami Europy Środkowo-Wschodniej, historia ziemiaństwa polskiego, europejska kultura uzdrowiskowa XIX–XXI w., dzieje wojskowości polskiej w dobie zaborów, historia nauki w XIX–XXI w., przeszłość łódzkiego środowiska naukowego, dzieje miast regionu Polski centralnej.

e-mail: jaroslaw.kita@uni.lodz.pl